

ОРТАҚ ТҮРКІ ТАРИХЫ – ТҮРКІ ӘЛЕМІНІҢ ОРТАҚ МҰРАСЫ

Түбі бір Түркі жұрты бір болудың, бірге болудың жолында нақты істерге қол кізе бастады. Оның нақты айғағы – кітілдес мемлекеттердің ынтымақтастық кеңесіне (Түркі кеңесі) мүше тердің мектептерінде «Ортақ Түркі рихы» сабағы оқытыла бастады. Осы бақтың оқу құралы Түркі кеңесінің құлдауымен және аталмыш елдердің лим министрліктерінің бекітуімен каралық Түркі академиясы (ХТА) пынан дайындалды. Қазіргі таңда қияда 30 мың, Қазақстанда 15 мың және Әзербайжанда 10 мың оқушы «Ортақ Түркі тарихын» таңдамалы пән ретінде оқып жатыр. Алғашқы дәуірден XV сырға дейінгі аралықты қамтитын лық Түркілердің құрған мемлекеттері және олардың салтанат құрған дәуірлері туралы мол мағлұмат береді. Сонымен қатар, кітапта Түркі халықтарының гінгі күнге дейін жеткен салт-дәстүрлері мен дәстүрлі ойындарының тары туралы айтылады. Осылайша, бұл оқу құралы Түркі халықтары арасындағы тарихи-мәдени байланыстарды көрсете отырып, әртүрлі аймақтарда өмір сүретін Түркі жастарын біріктіруге септігін зері сөзсіз.

«Ортақ Түркі тарихы» оқулығын ген Түркі академиясы мен Түркі кеңесін құру жолындағы алғашқы қадам 2009 жылы 3 қазанда Нахчиванда өткен тілдес елдері басшыларының 9-шы митінде жасалды. Сол саммиттен кейін 2010 жылы 25 мамырда Нұр-Сұлтан тана) қаласында Түркі академиясы ресми түрде құрылды. 2010-2012 жылдар лығында Қазақстанда республикалық кеме ретінде қызмет атқарып, 2012 жылы 23 тамызда Бішкекте өткен Түркі нің 2-ші саммиті аясында Түркі миясын халықаралық ұйым ретінде құру туралы келісімге қол қойылған болатын. Қазақстан, Түркия, Әзербайжан және Қырғызстан мемлекеттері бірлесіп құрған академия 2014 жылы 27 тамызда ралық мәртебеге ие болды. Сол кезден бастап ХТА Түркі халықтарының ластығын арттыру жолында тарих, тіл, әдебиет және мәдениет салаларындағы ынтымақтастықты арттырып келеді. Айта кететін жәйт, Бішкекте өткен митте алғашқы рет «Ортақ Түркі хын» сабақ ретінде орта мектептерде гізу туралы ұсыныс көтеріліп, оны Түркі кеңесіне мүше мемлекеттер бірауыздан мақұлдаған болатын.

2017 жылы Түркі академиясында Түркі кеңесінің қадағалауындағы «Ортақ Түркі тарихы» оқулығының жазылу үдерісін талқылау жиыны өтті. Сол жиында Түркі кеңесінің өкілі Түркі мемлекеттерінің бірлігін арттыратын кітаптар жазыла ретінің жеткізді. Болашақта ортақ фия және ортақ әдебиет бойынша да оқу құралдары дайындалатынын, аталған оқулықтар да Түркі елдерінің рінде оқытылатынын хабарлаған еді. тақ тарих, ортақ география, ортақ биетті оқып, білім алған ұрпақтар Түркі әлеміндегі осы интеграциялық үдерісті

одан әрі нығайтуға ықпал етеді. Бұл ойды «Ортақ Түркі тарихы» оқулығының торлары да айтады.

Тарихи-мәдени серіктестікке қарамастан арадағы ұзақ мерзімді үзілістер Түркі лықтарының бір-бірімен қарым-сына да кері әсерін тигізді. Осы жан-жақты тарихи мағлұмат беретін тың пайдасы көп. Оқулықтың жарыққа шығуына Әзербайжан, Қазақстан, ғызстан және Түркияның ғалымдары төрт жыл уақыт жұмсаған. Нәтижесінде «Ортақ Түркі тарихы» сабағы ең бірінші болып Қазақстан мектептерінде даулы пән ретінде оқытыла бастады. 2019 жылы 15 қазанда Бакуде өткен Түркі кеңесінің 7-ші саммитінен кейін Әзербайжанның Білім министрлігі тақ Түркі тарихы» оқулығы елдің білім беру бағдарламасына енетіні туралы барлады. Бүгінгі күні Әзербайжанда жалпы саны 157 мектепте аталған лықпен білім беріліп жатыр, ал 2020 жылдан бастап ресми Баку «Ортақ Түркі тарихы» пәнін Әзербайжанның барлық мектептерінде білім үдерісіне енгізуді жоспарлап отыр екен. 2019 жылы кекте өткен казак-қыргыз зиялыларының басқосуында «Ортақ Түркі тарихы» ғызстанда да оқытыла бастайтыны гілі болды.

Оқулықта Ғұн, Сак, Көктүрік, Түркеш, көне Ұйғыр және Қырғыз мен қатар, Оғыз, Қаракойлы, Аккойлы, Қарлұқ, Авар, Хазар, Қараханлы, нелі, Селжұқ, Әзербайжан Атабейлері және Хорезмшах сияқты мемлекеттердің құрылуы мен тарихы қамтылған. манлы, Мәмлүк, Илханлы, Алтын Орда және Темір мемлекеттері туралы да лұмат алуға болады. Негізінен дің әлемдік өркениет пен адамзат хына қосқан үлесінен көп деректер ген. Оқулықтан білім алған оқушы «Түркі әлемі деген не?», «Түркілер деген кімдер және олардың негізгі мәселелері қандай?» деген сұрақтарға жауап алатын болады. «Ортақ Түркі тарихы» кітабында Түркі халықтарының басқа ұлттардың діни наным-сенімдеріне құрметпен ғаны туралы көп мысалдар келтірілген. Бұл оқушылардың әртүрлі діндер мен нымдарға толерантты болып суына негіз болады. Сонымен қатар, сол уақыттағы ортақ әдеби тұлғалар мен олардың шығармаларынан, рухани дылықтарынан мәліметтер берілген.

«Ортақ Түркі тарихы» әзірге аталған дерде таңдамалы пән ретінде оқытылуда, алайда мамандар бұл сабақ болашақта мектептерде міндетті пән ретінде луы керек деп санайды. Қазіргі таңда Түркітілдес мемлекеттер арасында тымақтастық артып, әртарапандыру қылы дипломатиялық қатынастар да жақсаруда. Сол себептен алдағы уақытта Түркі кеңесінің мемлекеттері рінде ортақ тарих таңдамалы емес, гізгі пән ретінде оқытылуы әбден мүмкін. Оқулық XV ғасырға дейінгі кезенді туының да үлкен мәні бар. Себебі, ол

зенде қазіргі жекелеген ұлттар мен лекеттер болмағандықтан Түркі кеңесі мемлекеттері мен барша Түркі жұртына ортақ мұра, тарихи тұлғалар мен ларға баса назар аударылған. Сондықтан авторлар алғашқы оқулықты жазып шығу аса қиын болмағанын айтады. лықтың 9-шы сынып оқушыларына лып жазылатын екінші кітабы XV дан ХХІ ғасырға дейінгі аралықты тиды. Бұл оқулық Бабыр мемлекетінің құрылуынан бастап, Османлы нің дамуы, Қазақ хандығының ірге ның қалануы туралы нақты дәлелденген, дау тудырмайтын, талқыланбайтын ректер негізінде жазылатын болады.

«Ортақ Түркі тарихы» оқулығы қазақ, рік, әзербайжан, қырғыз және орыс рінде жарыққа шыққан. Орыс тілінде зылуының себебі, посткеңестік елдерде орыс тілінде білім беретін мектептердің саны әлі болса да көп. Ресей сының құрамында Түркі халықтарының болуы да бұл шешімге әсер етті. Осы тұста Өзбекстан, Түрікменстан және жарстан туралы да айтпай кетуге майды. 2019 жылы Өзбекстан Түркі сіне мүше болды. Сол жылдың 15 нында Баку қаласында өткен Түркі сінің 7-ші саммитіне Шавкат Мирзиев бастаған делегация тұңғыш рет толық мүше ретінде қатысты. Саммитте стан Түркі мемлекеттері тарапынан рылған ХТА сияқты аймақтық маңызы бар халықаралық ұйымға мүше болуға дайын екенін жеткізді. Осыған нысты ХТА-ға мүшелігімен бірге, алдағы кезеңде Өзбекстанда да «Ортақ Түркі рихы» сабағының оқу бағдарламасына енгізілуі күтілуде. Себебі, оқулық жазуға өзбекстандық ғалымдар да қатысқан. рікменстан әзірге Түркі кеңесіне де, ХТА-ға да қатыспайды. Дегенмен, мен лауазымды тұлғалары Түркі кеттері тарапынан өткізілетін барлық іс-шаралар мен отырыстарға қонақ ретінде шақырылады. Алдағы уақытта станда да кейбір жана үрдістер болуы ден мүмкін. Ал Мажарстан 2018 жылдан бастап Түркі кеңесі мен ХТА-ның лаушы мәртебесіне ие. Бұл мәртебеден кейін 2019 жылы Будапештте Түркі сінің өкілдік кеңесі ашылды. Болашақта Өзбекстанмен қатар, Түрікменстан және Мажарстан мектептерінің білім беру рісіне «Ортақ Түркі тарихы» пәні лады деп күтуге болады.

Қорыта айтқанда, «Ортақ Түркі тарихы» оқулығы қолға енді алынып, оқу сіне енді енгізілгенімен, жобаның желері өте қысқа мерзімде сезілетініне күмән жоқ. Өз салаларының жетекші лымдары бұл тың бастама түбі бір Түркі елдерінің ортақ Түркі тарихы мен түп-тамырын терең тануға мүмкіндік нін айтады. Тағы бір маңызды мәселе – осы оқулық бойынша білім алып өскен жастар ата-бабаларының адамзат ниетіне қосқан үлестерін толық біле рып, тарихи санаға ие болады.

Жазушы: Еркінбек Тұрғынов,

Еуразия ғылыми-зерттеу институты, Қазақстан

Саясат, сыртқы қатынастар және қауіпсіздік

- Өзбекстан Президенті Шавкат зиёев Түркияға ресми сапарында кия Президенті Режеп Тайып мен кездесті. Екіжақты кездесуден кейін екі ел басшылары тараптар сында алғаш рет өткізілген Жоғары деңгейдегі стратегиялық тық кеңесінің отырысына төрағалық етті. Тараптар мемлекетаралық мақтастықтың түрлі мәселелерін қылап, болашақта қолға алынатын нызды қадамдарды белгіледі және лексен жобаларды жүзеге асыруға лісті. Сонымен қатар, сауда, экономика және технология саласындағы мақтастық туралы бірқатар құжаттарға қол қойды (Kun.uz, 21.02.2020).
- Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Қарулы Күштердің Бас барлау басқармасында болып, әлемдегі рыс аймақтарындағы жағдайлар туралы ақпарат алды. Сондай-ақ, Бас барлау басқармасы бөлімдерінің заманауи гідегі әскери құрал-жабдықтарымен және техникаларымен танысты. Сапар соңында Президент Тоқаев Бас барлау басқармасына елдің әскери барлау есін одан әрі жетілдіруді тапсырды (Ақорда, 18.02.2020).
- Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев жаңадан сайланған Бас мүфти Наурызбай қажы Тағанұлын қабылдап, Қазақстан мұсылмандары діни масының елдегі татулық пен лықты сақтаудағы рөлі және қауіпті діни ағымдардың таралуын болдырмау мәселелерін талқылады. Бас мүфти Президентке Діни басқарманың келесі кезеңдегі ақпараттық лық және қайырымдылық жұмыстары мен жоспарын таныстырды (Ақорда, 21.02.2020).
- Душанбеде өткен салтанатты лыста қазақстандық дипломаттар жыстанның Әділет министрлігіне зақстанның Петропавловск ауыр шина жасау зауытында шығарылған қауіпсіздік техникасының екі ғын табыстады. Тәжікстанның түзеу мекемелеріне берілген құрал-тар Қазақстанның ресми дамуға көмек бағдарламасы аясында жеткізілді. дарлама аясында Қазақстан бұған дейін Ауғанстан, Қырғызстан және станға оқу стипендиясы және оқу дарының құрылысы бойынша тарлық көмек көрсеткен болатын (ҚР СІМ, 20.02.2020 ж.).
- Тәжікстан Президенті Эмомали Рахмон елдің Қарулы күштерінің ның 27 жылдығына арналған әскери радқа қатысты. Рәсімге Душанбе масынан 8000 сарбаз қатысты. ден кейін елдегі әскери қару-жарақтар мен жабдықтар таныстырылды (President.tj, 21.02.2020).
- Қырғызстанға сапары барысында грия Сыртқы істер және сауда министрі Питер Сиджарто Президент Сооронбай Жәэнбековпен және қырғызстандық әріптесі Чингиз Айдарбековпен жакты кездесулер өткізді. Министр Сиджарто сонымен бірге Бішкекте Мажарстан елшілігінің ашылу наты мен қырғыз және венгер лерінің бизнес-форумына қатысты бар, 19.02.2020).

Экономика, қаржы және энергия

- Қырғызстанның Нарын облысындағы қырғыз-қытай бірлескен құны 275 лион долларды құрайтын логистикалық орталық жобасы жергілікті халықтың наразылығына байланысты тылды. Келісімге Қытай төрағасы Си Цзиньпиннің Бішкекте өткен Шанхай ынтымақтастық ұйымының саммитіне қатысуы кезінде қол қойылған еді. лісімге сәйкес, Ат-Басы районындағы Нарын еркін экономикалық дағы 200 гектар жерді бірлескен рынға 49 жылға жалға беру рылған (The Diplomat, 20.02.2020).
- Түркия мен Қазақстан арасындағы сауда көлемі 2019 жылы 68,5 млн. ларға өсіп, 2,2 млрд. долларға жетті. Түркияның Қазақстанға экспорты 806 млн. долларды құраса, ал импорты 1,4 млрд. доллар болды. 2019 жылы кияның жалпы сауда көлемі 374,2 млрд. доллар көлемінде болып, экспорты 2,1%-ға артып 171,5 млрд. долларға жетті, ал импорты 9,1%-ға төмендеп 202,7 млрд. долларды құрады (Trend, 19.02.2020).
- Қазақстан үкіметі Президент тың жыл сайынғы Мюнхен қауіпсіздік конференциясына қатысуы кезінде манияның өнеркәсіптік алыбы Siemens компаниясымен өзара түсіністік туралы меморандумға қол қойды. Құжатқа кес, Siemens компаниясы цифрлық нологиялар туралы білімдерін станмен бөлісіп, елдің негізгі өнеркәсіп салаларының цифрлануына седі. Сонымен қатар, компания станның озық цифрлық технологиялар мен жабдықтарды қолдану арқылы энергетика саласын жақсартудың жол картасын жасауына көмектеседі (Caspian News, 19.02.2020).
- Өзбекстан президенті Шавкат зиёев үкіметке кәсіпкерлік дағы лицензиялау және рұқсат беру жүйесін жетілдіру туралы тапсырма берді. Бұл міндеттің негізгі бағыттары адам денсаулығына зиян тигізбейтін коммерциялық қызметті лицензиялау талаптарынан босату, кәсіпкерлік метті ұйымдастырудың балама рін енгізу және лицензия мен рұқсат беру процесінде ашықтықты дамытуды камтиды (President.uz, 17.02.2020).
- Түрікменстан үкіметі 2020-2023 дар аралығында елдің әр түрлі рында бірқатар өнеркәсіптік және рістік нысандарды құруды жоспарлап отыр. Президент Гурбангулы хамедов қол қойған жарлыққа сәйкес, тізімге керамикалық ыдыс, әйнек және арматураланған болат шығаратын порындар енеді. Сонымен қатар, екінші кезекте тұрған Бахерден және Лебап мент зауыттарының құрылыс рын жүргізу арқылы өндірісті 1 млн. тоннаға дейін ұлғайту жоспарланып жатыр (Turkmenistan Golden Age, 20.02.2020).
- Украина Министрлер кеңесінің сінде жасалған мәлімдемеге сәйкес, 2020 жылы үкімет елдегі фермерлерге 4 млрд. гривен (шамамен 160 млн. лар) көлемінде қаржылай қолдау тетін болады. Ауылшаруашылық ласы үшін арзан несиелер мен құрал-жабдықтарды қаржылай қолдаудың сым бағыттарына мал шаруашылығы, бау-бақша және жүзім шаруашылығы кірді (Gov.ua, 19.02.2020).

Қоғам және мәдениет

- Алматы қаласында Darkweb тарапынан оңай жолмен жайылатын психотропты заттардың таралуына қарсы күресетін құқық қорғау органдарымен бірге тымақтастық жүргізу үшін 5 күндік оқу курсы ұйымдастырылды. Европа сіздік және ынтымақтастық ұйымы мен Орталық Азия өңірлік ақпараттық үйлестіру орталығының тығымен ұйымдастырылған бұл оқу курсына Өзбайжан, Қазақстан, ғызстан, Молдавия, Ресей, Тәжікстан, Түрікменстан және Өзбекстаннан 20-дан астам маман қатысты. Қурска сушылар орынсыз контенті бар нет сайттарын басқару, жасырын мен немесе құпия сөз арқылы Darkweb-тің жұмыс жасау техникасын үйренді (OSCE, 21.02.2020).
- Жаңа Делидегі Жавахарлал Нехру верситеті Қазақстанның Үндістандағы елшілігімен бірге ұйымдастырған налыста әл-Фарабидің 1150 ғына орай болатын іс-шаралар ресми түрде басталды. Бұл іс-шараға әл-раби университетінен де делегация тысты. Үндістандағы зерттеу тары мен академиялық институттардан келген зерттеушілер әл-Фараби сының маңыздылығын атап өтіп, дай іс-шаралардың екі мемлекеттің тымақтастығын арттыратынын білдірді (Kazinform, 18.02.2020).
- Халықаралық республика ның Қырғызстанда жүргізген масына сәйкес, қатысушылардың 88%-ы Ресейді Қырғызстанның маңызды экономикалық серіктесі ретінде сетсе, 95%-ы Қырғызстан мен Ресейдің қарым-қатынасын «оң» деп бағалады. Сондай-ақ, бұл сауалнама нәтижелері бойынша қатысушылардың 80%-ы Қырғызстанның Қазақстанмен қарым-қатынасын «оң» деп бағалаған болса, 65%-ы Түркиямен, 64%-ы мен, 62%-ы Еуропалық Одақпен, 55%-ы Қытаймен қарым-қатынасты оң лаған. (Хабар, 17.02.2020)
- Украинаның Харьков қаласында станның құрметті консулдығының ашылу салтанаты өтті. Құрметті сулдықтың мандаты Украинаның ков, Полтава және Суми облыстарын камтып, Қазақстанның мүддесін дауға және екі ел арасындағы сауда-экономикалық ынтымақтастықты мытуға күш салатын болады. Сонымен қатар, консулдық Қазақстан тары мен заңды тұлғаларының тары мен мүдделерін қорғау ісіне баса назар аударады (Forbes Kazakhstan, 20.02.2020).
- Біріккен ұлттар ұйымының Білім беру, ғылым және мәдениет мәселелері ніндегі ұйымының Мәдени әртүрлілікті сақтау және насихаттау туралы циясы Өзбекстанда күшіне енді. 2005 жылғы қазанда қол қойылған келісім-шарт мәдени өрнектің әртүрлі рын қорғауға және ынталандыруға тігін тигізеді. Соңымен қатар, осы дағы халықаралық ынтымақтастықты нығайтып, әртүрлі мәдениеттердің сында еркін қарым-қатынас жасауға жағдай жасайды (Uza, 17.02.2020).
- Француздық Insurly порталының лауынша, Өзбекстан әлемдегі туризм қауіпсіздігі рейтингінде 46-шы орынға ие болып, Тәуелсіз мемлекеттер тығы елдері арасында бірінші орынға шықты. Рейтинг, шетелге баратын ристер үшін негізгі қауіптер саналатын табиғи апат ықтималдығы, лық қызмет сапасы және терроризммен қоса, қылмыс пен қолқ-тасымал тілгі мәселелерін талдауға негізделген. Рейтинге Орталық Азия елдерінің шінде Өзбекстаннан кейін стан (60 орын), Қазақстан (71 орын), Тәжікстан (93 орын) және Қырғызстан (106 орын) орналасқан. (CA-портал, 21.02.2020).